

7. Коллонтай В. М. Эволюция западных концепций глобализации / В. М. Коллонтай // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 24–30.
8. Мантатов В. В. Устойчивое развитие мира: диалог цивилизаций Востока и Запада / В. В. Мантатов // XXI век: диалог цивилизаций и устойчивое развитие : тезисы докладов международного симпозиума. – Улан-Удэ : ВСГТУ, 2001. – С. 5–9.
9. Момджан К. Об одном многократно упоминаемом процессе / К. Момджан // Сумерки глобализации. – М., 2004. – С. 39–45.
10. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.
11. Покровский Н. В зеркале глобализации / Н. Покровский // Сумерки глобализации. – М., 2004. – С. 54–57.
12. Рюмин В. А. Глобализация и цивилизационные перспективы человечества / В. А. Рюмин // Глобализация в социально-философском измерении : сборник материалов конференции. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 64–69.
13. Семенов В. С. О перспективах человека в XXI столетии / В. С. Семенов // Вопросы философии. – 2005. – № 9. – С. 26–37.
14. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Знание, богатство и сила на пороге XXI века : пер. с англ. / Элвин Тоффлер. – М., 2009. – 669 с.
15. Тойнби А. Дж. Диалоги Тойнби – Икеда / А. Дж. Тойнби, Д. Икеда. – М., 1998. – 445 с.
16. Хоружий С. С. Человек и его три дальних удела. Новая антропология на базе древнего опыта / С. С. Хоружий // Вопросы философии. – 2003. – № 1. – С. 32–44.
17. Цыганков П. А. Теория международных отношений / П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2003. – 400 с.
18. Anderson W. All Connected Now. Life in the First Global Civilization. – Oxford, 2001.
19. Waters M. Globalization. – L. ; N.Y., 1996.
20. Zurn M. Gesellschaftliche De-Nationalisierung und Regieren in der OESD – Welt. – Opladen, 1998.

УДК 316. 334. 3

Ю.В. Літошенко, викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДВОВЕКТОРНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК УМОВА СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Стаття присвячена дослідженню специфіки політичної, соціокультурної ситуації в державі, проблемі регіональної поляризації, що має прояв у відсутності ціннісних експектацій, оцінюванні минулого, самоідентифікації, світогляду, питань мови, і загрожує цілісності та суверенітету держави.

Проаналізовано головні причини, які детермінують порушення етнотериторіальної та національної єдності України та шляхи консолідації української нації. На думку автора, для подолання проблеми розвитку українського суспільства необхідна нова правова база. Україна надзвичайно урізноманітна етносоціокультурними відмінностями її регіонів. Тому не варто прагнути однієї моделі життєдіяльності для всіх. Саме релевантність українського права, враховуючи двовекторність народу, дозволить, нарешті, створити умови для будівництва соборної України.

Ключові слова: біполярність, соборність, національна єдність, етнотериторіальна єдність, консолідація, нація, федералізація, децентралізація, субсидіарність.

Стаття посвячена исследованию специфики политической, социокультурной ситуации в государстве, проблеме региональной поляризации, которая проявляется в разнице ценностных экспектаций, оце-

SOCIAL WORK PROBLEMS

нке прошлого, самоидентификации, мировоззрения, языка, и угрожает целостности и суверенитета государства.

Проанализировано основные причины, которые детерминируют нарушения этнотерриториального и национального единства Украины и пути консолидации украинской нации. По мнению автора, для преодоления проблемы развития украинского общества необходима новая правовая база. Регионы Украины удивительно разнятся этносоциокультурными отличиями. Поэтому не стоит стремиться к одной модели жизнедеятельности для всех. Именно релевантность украинского права, учитывая двухвекторность народа, позволит, наконец, создать условия для строительства соборной Украины.

Ключевые слова: биполярность, соборность, национальное единство, этнотерриториальное единство, консолидация, нация, федерализация, децентрализация, субсидиарность.

This article is devoted to the study of the specific political, social and cultural situation in the state, the problem of regional polarization, which is a manifestation of the difference of value expectancy, evaluation of the past, identity, philosophy, language, and threatens the integrity and sovereignty of the state.

The article analyses the main reasons, which determine violations ethnoterritorial and national unity of Ukraine and ways of consolidation of the Ukrainian nation. According to the author for overcoming the problems of development of the Ukrainian society needs a new legal framework. Ukraine surprise ethnogenital ethno-socio-cultural differences of its regions. So do not try one model of life for all. It is the relevance of the Ukrainian law given dvuhmestnoe people will finally allow to create conditions for the construction of a United Ukraine.

Key words: bipolarity, unity, national unity, ethnic and territorial unity, consolidation, nation, federalization, decentralization, subsidiarity.

Дай, Боже, нам любити Україну, понад усе
сьогодні – маючи, щоб не довелося потім
гірко любити – втративши.

В'ячеслав Чорновіл

Постановка проблеми. Протягом багатьох років низький рівень консолідованості українського народу значно послаблював розвиток як держави, так і нації зокрема. До головних причин, що детермінують порушення етнотериторіальної та національної єдності України, науковці відносять: етнічні, регіональні, ментальні, культурологічні та інші чинники. Налагодження та гармонізація міжрегіональних відносин у країні сьогодні є невідкладною проблемою, що потребує докладних досліджень для найшвидшого її вирішення. Для України важливим залишається питання про те, як не просто звести накопичені та загострені суперечності до мінімуму, а визначити загальні цілі та завдання, які сприятимуть процесу спільної консолідації.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сьогодні як ніколи гостро постає проблема регіональної поляризації, яка має прояв у відмінності ціннісних експектацій, оцінюванні минулого, самоідентифікації, світогляді, питаннях мови. Поляризація досягла небезпечного рівня і загрожує цілісності та суверенітету держави.

Аналіз наукових досліджень. Дослідженню питань соборності, єдності, а також проблемі биполярності українського суспільства присвячені праці як провідних науковців минулого (І. Франка, М. Шашкевича, М. Грушевського, В. Липинського, М. Костомарова, М. Міхновського), так і сучасних дослідників (В. Пічі, І. Міхутіна, М. Кравця, А. Кіреєва, М. Журби, Я. Верменича, П. Герчанівської, Ю. Хорунжого, Н. Микитчук, О. Проскуріна, А. Анісіна та ін.).

Мета та завдання цієї статті полягають у дослідженні специфіки політичної, соціокультурної ситуації в державі та биполярності українського суспільства, а також визначення факторів, які можуть сприяти консолідації нації.

Виклад основного матеріалу. Одним із невідкладних завдань сучасних трансформаційних процесів в Україні є консолідація українського суспільства, збереження територіальної цілісності, зміцнення єдності її регіонів. Причиною кризи в політичній, духовній сферах, соціальному та економічному розвитку держави стало ігнорування двовекторності України.

Українська Конституція, яка вважається однією з найпрогресивніших у світі, не лише стала основою для успішного об'єднання та розвитку України, а й причиною конфлікту в суспільстві, бо не враховує дуалізм менталітету українського народу. Вона насправді є лише правилами та нормами, що «влаштовують» значну частину населення на певному тимчасовому етапі. В межах традиційного підходу спостерігається вимушений зв'язок дуалістичних моральних тенденцій, які проявляють себе дуже суперечливо. Для західного регіону переважними рисами моральності є свобода, індивідуалізм, національна унітарна держава, національний патріотизм, прагматизм та логіка, тоді як на східній частині України серед головних рис переважають: колективна свобода, народно-етнічний федералізм, інтернаціоналізм, любов, ідейна на основі братерства та соціальної рівності, довірливість, спокуса здобуття успіху легким шляхом [4].

Ці дві протилежно спрямовані моральні тенденції представлені майже рівнозначно в українському суспільстві, що й обумовлює специфіку їх прояву.

Головною проблемою розбудови України в сьогоденних умовах є те, що ця особливість не береться до уваги, а натомість прикладається багато марних зусиль реалізувати одновекторну державну модель організації соціального життя. Дуалізм менталітету українського народу – причина закономірних суперечностей в українському суспільстві протягом усього історичного періоду його розвитку. Найбільшого прояву ці суперечності набули у сфері політики, світогляду, культури, міжнародних відносин, економіці тощо.

На сьогодні об'єктом політичних дискусій є наявна унітарна форма державного устрою, яка, на думку багатьох політологів, спричинила кризу в державі.

Формою державного устрою називається територіально-організаційна структура держави, яка визначає порядок поділу країни на складові частини (штати, землі, області), їх правовий статус, порядок відносин центральних і периферійних органів влади. За устроєм держави бувають унітарними, федеративними і конфедеративними [9, с. 46].

Постає питання пошуку шляхів збереження єдності країни через вибір кращої форми державного устрою та запровадження ефективних адміністративно-територіальних реформ. Але перш ніж обговорювати позитивні або негативні сторони того, чи іншого виду державного устрою, необхідно звернутись до засадничих понять кожного з них.

Унітарна країна має єдиний законодавчий і виконавчий орган влади, єдину конституцію, керівництво здійснюється з одного центру, а складові частини держави (області, наприклад) є тільки адміністративно-територіальними підрозділами, не маючи ознак політико-державної незалежності. У свою чергу, унітарні держави поділяються на централізовані та децентралізовані. Головна відмінність між ними полягає у тому, що в централізованій державі регіональні органи влади формуються та підпорядковуються центру, а контроль над ними здійснюють за допомогою посадових осіб, призначених центром, натомість у децентралізованих регіональні органи влади формуються на місцях, маючи більше свободи та самостійності. Головними недоліками унітарної дер-

жави є: авторитаризм, створення сприятливих умов для диктатури, ігнорування особливостями етнотериторіальних спільнот, що інколи сприяє появі сепаратизму та екстремізму. Останнім часом у світі посилюється тенденція до децентралізації унітарних держав, що зовсім не означає їх федералізації, як приклад створення автономій, вільних економічних зон і т. ін. Характерні ознаки автономії: формування власного парламенту і "автономного уряду", закони, що діють на її території.

Автономія, переважно, надається окремим етнонаціональним спільнотам, які компактно проживають у межах певної території [9, с. 46].

Критики наявної унітарної форми устрою України вважають, що єдиним порятунком для держави є федералізація. Федерація (лат. *foederatio* – об'єднання, союз) – форма державного устрою, за якої вищі територіальні одиниці держави мають певну юридично визначену політичну самостійність.

Головний принцип федералізму – поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів. Федеративна країна складається з окремих територіальних одиниць, які, крім загальнодержавних, мають власні законодавчі та виконавчі органи влади. Значний внесок у розроблення ідей федералізму зробили І. Кант, Д. Елезар, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, останній навіть заклав основи теорії федералізму. Серед українських науковців та політиків як минулого, так і сьогодення ідею федералізації обстоювали: П. Симоненко, Л. Кучма, М. Грушевський, М. Драгоманов, С. Подолинський, Л. Грач, В. Чорновіл, Д. Табачник, В. Колесніченко та ін.

Сьогодні Україна – неоднорідна держава (поліетнічний склад, етнолінгвістична, культурна, правова, ментальна гетерогенність населення країни), причини якої криються в історичній спадщині. Прихильники федералізації саме в неоднорідності країни вбачають основну умову для утворення федерації. Остання дасть змогу сформувати регіональні еліти, розширити і збільшити повноваження територіальних громад, дозволить більш ефективно перерозподіляти фінанси, що у свою чергу, покращить соціальну, політичну, економічну ситуацію в Україні. Противники федеративного устрою держави наголошують на тому, що в умовах сильної централізації фінансів, низького економічного розвитку між областями, діаметрально протилежної орієнтації ведення зовнішньої політики федерація загрожує суверенітету і розколу країни.

З огляду на складну політичну ситуацію, що склалася в Україні, альтернативою федералізації може стати впровадження певних вагомих адміністративно-політичних реформ, в основі яких будуть такі базові принципи:

– Субсидіарність (від лат. *subsidiarius* – допоміжний) – правовий та організаційний принцип, за яким вирішення необхідних питань повинно відбуватись на доцільному рівні (обласному, районному, місцевому, національному), що приведе до децентралізації державного управління та розбудови реального місцевого самоврядування. Принципи субсидіарності та пропорційності визначають як головні для побудови демократичної держави.

За цим принципом передбачається високий рівень як фінансової, так і адміністративної децентралізації.

– Громадівство – громади, як самоврядні територіальні колективи, отримують більше повноважень та певну автономність. На районний або державний рівень мають делегуватись повноваження, що недоцільно вирішувати на рівні громади – міста, села, містечка.

– Децентралізація – передача певної частини повноважень органам, що не підпорядковані центральній владі, а обираються громадою з метою збільшення ефективності діяльності місцевих органів влади за допомогою надання громаді чи обраним нею представникам більше можливостей у розробленні законів, створення сприятливих умов для економічного розвитку. Тобто децентралізація є однією з форм розвитку демократії, що дозволяє у разі збереження держави і її інститутів:

- активізувати населення щодо вирішення власних (колективних) потреб і інтересів;
- зменшити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив саморегулюючими механізмами, виробленими самим суспільством;
- зменшити витрати держави і платників податків на утримання державного апарату і його матеріальних придатків (армії, міліції).

Те, що у сучасній Україні є суттєві розбіжності в регіональному розвитку, є незаперечним фактом, з яким погоджується більшість дослідників. Зокрема, розглядаючи сучасні тенденції соціально-економічної ситуації в українських регіонах, З. Варналій однією із ключових проблем регіонального розвитку, які потребують поетапного вирішення, називає зменшення диспропорцій в економічному та соціальному розвитку регіонів [1, с. 9].

Проблема пошуку шляхів консолідації української нації є надзвичайно важливою та важкою. Термін «консолідація» означає об'єднання, зміцнення, згуртованість спільноти, групи або окремих осіб для подолання кризового стану та розвитку країни. Умовою інтеграції української нації може стати національна ідея, яка буде спиратись на духовні цінності, соціальну справедливість, толерантність, особистісне благополуччя, в основі якого праця на благо власного народу і країни, та побудова соборної громадянської України. Об'єднання східних та західних українців відбудеться у випадку побудови соборного суспільства, що матиме такі основні риси, як братерство, любов до ближнього, мудрість, внутрішнє осяяння.

Соборність була і залишається мрією українців протягом багатьох сторіч. Її обґрунтували у своїх працях визначні мислителі та діячі: члени Кирило-Мефодіївського братства, «Руської трійці» на чолі з Маркіяном Шашкевичем, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Михайло Грушевський [2].

Соборність – філософський термін, що означає вільне духовне єднання людей як у церковному, так і суспільному житті на основі братерства та любові. Свого поширення він набуває в 40-х роках ХІХ століття в літературі слов'янофілів, найбільш відомими серед яких були К. Аксаков, І. Кіреєвський, О. Хом'яков, Ю. Самарін. Особливе місце в розробленні теорії соборності належить О. Хом'якову, яка становила серцевину його філософських поглядів.

На думку вченого, соборність – загальний принцип буття, що охоплює та об'єднує множинність та численність в одне ціле, зібране силою любові, і тільки тоді ми маємо «вільну і органічну єдність», а не якусь формальну «асоціацію» [7, с. 581]. М. Берб'яєв зазначав, що соборність означає коммунотарність (від лат. *communitas* – спільність, спілкування) – термін, який означає персоналістичне, духовне на основі свободи любові, щирості, братерства, міжособистісне спілкування, опосередковане Богом [7].

Реалізація ідеї соборності можлива лише за умови політичної та духовної єдності, громадянського консенсусу. Вона передбачає духовну консолідацію всього суспільства,

єдність усіх громадян, незалежно від їх національності, віросповідання або етнічної самоідентифікації.

Сьогодні ми навіть відзначаємо свято – День соборності, але назвати Україну соборною нині дуже важко. Так, формально, територіально ми дійсно соборні, але проблема духовної, ментальної, нормативно-ціннісної, мовної єдності ще дуже далеке від вирішення. Соборність – наріжне поняття нашого часу, яке наявне під знаком двох полярно протилежних систем: абсолютного індивідуалізму та абсолютного колективізму. На думку Хом'якова, соборна єдність – єдність вільна та органічна, живий початок якої є божественна благодать взаємної любові. Соборність відрізняється від інших видів сукупності своєю відкритістю та людяністю. Вона не обмежується лише ідеєю збирання етнічних земель у межах національної держави, а передбачає духовну консолідацію всього населення країни, єдність усіх її громадян.

Україна надзвичайно урізноманітнена етносоціальнокультурними відмінностями регіонів. Тому не варто прагнути однієї моделі життєдіяльності для всіх.

Українська унікальна народна модель виживання повинна базуватися на універсальних моделях, напрацьованих наукою, досвідом і релігією:

- демократичне соборне суспільство;
- демократична інтеграція України;
- принцип природовідповідності людини.

Як незалежна держава Україна відбулась, однак вікова розірваність українців як етносу, що супроводжувалось міжконфесійними протистояннями, мало негативний вплив. Проблема ідентичності українців Півночі і Півдня, Заходу і Сходу ще й дотепер зумовлюють існування різних рівнів національної свідомості, амплітуда яких дуже широка – від національного нігілізму до гіпернаціоналізму [6, с. 36–38].

Насамперед, таке поняття, як соборність для українців, є скоріше духовним, ніж етноісторичним. Соборність полягає в єднанні душ, об'єднанні всіх громадян держави, незважаючи на їх етнічне походження, віросповідання, збереження цілісної території, демократизації політичного та соціального життя.

Нині, коли більша частина суспільства, як ніколи, відчуває себе українцями, дуже потрібне розроблення соціально значущих ідей, які б враховували етнокультурну та мовну біполярність і змогли привести Україну до загальнодержавного консенсусу і побудови соборного суспільства.

Ми на практиці маємо змогу переконатись, що силове примушення українського суспільства до загальних цілей та цінностей може спровокувати складну суспільно-політичну ситуацію в державі, а єдність, яка досягнута авторитарним шляхом, здатна швидко привести до розколу. Лише духовне об'єднання може стати передумовою та основою справжньої соборної єдності держави і соціуму.

Об'єднати східних і західних, північних та південних українців можна, на відміну від федералізації, у випадку “мультикультурної єдності” – визнання регіональної ідентичності у разі зміцнення і збагачення загальнонаціональної української спільноти.

Висновки. Оптимізація державотворення і трансформаційних процесів у суспільстві неможлива без чіткої стратегії на майбутнє. Головне призначення якої полягає у визначенні основних цілей та напрямків розвитку як в середині країни, так і в геополітичному просторі.

Безперечно, це потребує розроблення стабільних, несуперечливих та самоузгоджених передусім не національних, а суспільних інтересів, пріоритетів і цілей. Але в умовах, коли народна ідея лише формується, а національна ментальність розколота безліччю суперечностей саме цей комплекс інтересів, пріоритетів і цілей українського народу міг би сприяти консолідації суспільства довкола загальнолюдських екзистенціальних цінностей, зокрема таких, як «соборність», «єдність», «любов», «свобода». Майбутнє людства – в єдності, де особистість повністю себе розкриває. Розвиток особи, незалежно від національної або релігійної приналежності, сьогодні повинен стати головним пріоритетом українського суспільства, який знаходиться вище будь-яких державних інтересів. Україна зможе вийти з кризи і набути рис держави, яка динамічно розвивається, лише в тому разі, якщо буде побудовано українське соборне суспільство – соціально-політичну модель, що відповідає інтересам не більшості населення, а кожного.

Головною умовою позитивних перетворень в Україні має стати духовне оздоровлення нації, що є запорукою подолання економічних, політичних, правових, соціальних та етнічних суперечностей.

Для подолання проблеми розвитку українського суспільства необхідна нова правова база. Релевантність українського права, враховуючи двовекторність народу, дозволить, нарешті, створити умови для будівництва соборної України.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Стратегічні пріоритети регіонального розвитку України / З. С. Варналій // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2004. – № 3 (22). – С. 8–17.
2. Вовканич С. Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення / С. Вовканич. – Львів : Мальва, 1995. – 75 с.
3. Іванишин В. Нація, державність, націоналізм / В. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 1992. – 178 с.
4. Книга виходу (визволення) українського народу // Програма розбудови українського соборного суспільства. – Чернігів, 2007. – 114 с.
5. Костомаров М. І. Закон Божий (Книга буття українського народу) / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1991. – 40 с.
6. Мосейчук В. В. Українська національна ідея / В. В. Мосейчук. – Тернопіль – Львів, 2007. – 80 с.
7. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс] : в 4 т. Т. 3. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Мысль, 2010. – С. 580–581. – Режим доступа : <http://www.logic-books.info/node/437>.
8. Панчук М. Українська політична нація: соборність душ / Май Панчук // Українознавство: Історія, теорія, методологія. – 2002. – № 4. – С. 36–38.
9. Політологія : підручник / ред. М. М. Вегеш та ін. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 384 с.
10. Україна: шляхи культурного розвитку та формування духовної цілісності : збірник матеріалів I Міжнародної наукової конференції. – Чернігів, 2006. – 128 с.
11. Філософія. Курс лекцій : навч. посібник / І. В. Бичко, В. Г. Табачковський, Г. І. Горак та ін. – К. : Либідь, 1993. – 576 с.